

Απολυτήριες Εξετάσεις Ημερήσιων Γενικών Λυκείων

Εξεταζόμενο Μάθημα: **Λογοτεχνία Θεωρητικής Κατεύθυνσης** Ημ/νία: 19 Μαΐου 2010

Απαντήσεις Θεμάτων

(Οι Απαντήσεις είναι Ενδεικτικές)

Θέμα Α

A1. Ως αρχή στην απάντηση θα μπορούσε να παρατεθεί η παράγραφος : “Αφομοιώνοντας δημιουργικά ... αδιεξόδου τροφοδοτούν τα κείμενά του”. (από το σχολικό βιβλίο σελ. 245)

Θέματα από ...

- τα παιδικά χρόνια : η αναφορά στη “ντουτιά” (συκομουριά) της αυλής του σπιτιού που είχε μετοικήσει μετά τον ξεριζωμό της από την Ανατ. Θράκη η οικογένειά του ` ως παιδί εξέθρεφε μεταξοσκώληκες, που όμως δεν μπορούσαν να φάνε τα σκληρά φύλλα της μουριάς τους (“Ήταν δέντρο παλιό ..... κι ακόμα πιο πέρα”).
- τον κόσμο της προσφυγιάς : εντοπίζεται στο σημείο της αποκάλυψης της ταυτότητας (τουρκικής εθνικότητας) της μυστηριώδους επισκέπτριας: “Δε μας έφτανε ..... διαρκή υπενθύμιση της καταστροφής”.
- τον πόλεμο: κατά την τελευταία (Ιούνιος '45) – επίσκεψή της, η τουρκάλα διαπιστώνει πως το παλιό σπίτι είχε καταστραφεί κατά τον πόλεμο: “Μια ιταλιάνικη μπόμπα.... Καταφέρνει να το γκρεμίσει”.
- τη Θεσσαλονίκη: στη συνοικία “Ισλαχανέ” στην Άνω πόλη της Θεσσαλονίκης βρισκόταν η Τούρκικη γειτονιά (πριν την υποχρεωτική ανταλλαγή των πληθυσμών, Λοζάνη 1923) όπου και το σπίτι που γεννήθηκε ο Μουσταφά Κεμάλ.
- τον τρόπο ζωής απλών ανθρώπων: η προσφυγική οικογένεια του αφηγητή δείχνει φιλόξενη διάθεση προς την άγνωστη επισκέπτρια προσφέροντάς της μούρα και νερό από το πηγάδι και χωρίς να της ζητήσει περισσότερες εξηγήσεις ` ακόμη κι όταν πληροφορείται πως η γυναίκα είναι Τουρκάλα – μετά την εύλογη αλλά πρόσκαιρη εκδήλωση δυσφορίας – φανερώνεται η ανθρωπιά της, με τα συναισθήματα συμπάραστασης και κατανόησης, αφού κοινός ήταν ο πόνος του ξεριζωμού.

Θέμα Β

B1.

α) Εισαγωγικά, θα ήταν εύστοχο να παρατεθεί χωρίο από το σχολικό βιβλίο: σελ. 376 “Κάνει μια λογοτεχνία αποτυπώσεων... δυσβάστακτα πολλές φορές...”

Το ότι ο αφηγητής είναι η κυρίαρχη ατομική συνείδηση επιβεβαιώνεται από την πρωτοπρόσωπη αφήγηση (α' ενικό – α' πληθυντικό, όπου μιλά ως εκπρόσωπος όλης της οικογένειας, τη μονομερή αφήγηση και εσωτερική εστίαση, τον ομοδιηγητικό – δραματοποιημένο αφηγητή. Αν και ο ίδιος ο συγγραφέας έχει δηλώσει πως τα κείμενά του

δεν είναι αυτοβιογραφικά, παρότι είναι γραμμένα σε α' πρόσωπο, είναι φανερό ότι το προσωπικό βίωμα προβαλλόμενο ανάγεται σε εξομολόγηση που όμως λειτουργεί ως έκφραση συλλογικής συνείδησης. Όπως καταγράφεται και στο απόσπασμα από την εισαγωγή του σχολικού βιβλίου (βλέπε παραπάνω), η πρωτοπρόσωπη αφήγησή του έχει ένα χαρακτήρα καταγραφικό: “Δε μας έφτανε που είχαμε... τι ακριβώς ήθελε από μας... η καρδιά μας ζεστάθηκε... Είχαμε κι εμείς αφήσει σπίτια και αμπελοχώραφα εκεί κάτω” και κάποτε χρονογραφικό: “Την προηγούμενη φορά είχε βρεθεί... απ’ την έκθαμβη γειτονιά”. (Με τη χρήση του α' ενικού προσδιορίζονται οι απολύτως προσωπικές του θέσεις, όπως αυτή της απόλυτης αποστροφής του για την επικράτηση του αστικοποιημένου οικιστικού περιβάλλοντος της πόλης: “... θα παραφυλάγω νύχτα – μέρα... ίσως μπορέσω να εμποδίσω ή τουλάχιστο να καθυστερήσω...”)

β) Εισαγωγικά θα μπορούσε να γίνει επιλεκτική αναφορά στοιχείων από την παράγραφο με τίτλο: “Ο χρόνος στην Πεζογραφία του Γιώργου Ιωάννου” (σχολικό βιβλίο σελ. 378).

Ως τρία βασικά χρονικά επίπεδα οργάνωσης της αφήγησης δύνανται να θεωρηθούν:

- I. Το πεζογράφημα αρχίζει αμέσως μετά από μια πολύ σύντομη αναφορά στο παρόν της αφήγησης (“Δεν ξαναφάνηκε”) με μια μορφή αναδρομής/ υποτυπώδους πρόδρομης αφήγησης στο πρόσφατο παρελθόν (“... που ερχόταν στο κατώφλι μας κάθε χρονιά” και συνεχίζεται με την ευθύγραμμη αφήγηση των πέντε επισκέψεων (1936-1945) της γυναίκας, που ολοκληρώνεται στο τέλος της Α' ενότητας (“χωρίς να καταφέρει να το γκρεμίσει”)
- II. Το παρόν της αφήγησης: “Δεν την ξανάδαμε από τότε... το χτίσιμο του νέου εξαμβλώματος”
Να σημειωθεί ότι στο χωρίο αυτό ενσωματώνεται μια μορφή πρόδρομης αφήγησης ως προς τη μελλοντική “αντίδραση” του αφηγητή: “θα παραφυλάγω... θα έχει φτάσει...”. Στη συνέχεια επιστρέφει ο Γ. Ιωάννου στο πρόσφατο παρελθόν/ανάδρομη αφήγηση: “Την προηγούμενη φορά... να σιγολέει”.
- III. Το πεζογράφημα ολοκληρώνεται με μια εγκιβωτισμένη αφήγηση/αναδρομή στο απώτερο παρελθόν με τη μαρτυρία της γριάς που οδηγεί στην πλήρη αποκάλυψη/επιβεβαίωση των στοιχείων ταυτότητας της επισκέπτριας: “Στο σπίτι αυτό... Τέτοιο σπαραγμό δεν ματαείδα”.

B2. α.

- I. **“κλεφτές ματιές”**: Μεταφορική φράση ενδεικτική της μυστηριώδους παρουσίας της άγνωστης επισκέπτριας. Οι “ματιές” είναι ερμηνεύσιμες εφόσον στο σπίτι αυτό – που άλλοι πια είναι ένοικοί του – ήταν κάποτε δικό της και ευλόγως πολλές νοσταλγικές αναμνήσεις της ξυπνά και μόνο η θέασή του – ωστόσο η αινιγματική γυναίκα φοβάται μήπως αποκαλυφθεί, γι' αυτό και κοιτάζει “κλεφτά” και “φευγαλέα”.
- I. **“κάθεται τσακισμένη στο κατώφλι”**: Η γυναίκα έχει μετατραπεί σε συναισθηματικό ράκος όταν στην τελευταία επίσκεψή της διαπιστώνει έκπληκτη πως ό,τι έφερε ο χρόνος έγινε με τον πόλεμο – το σπίτι μισογκρεμισμένο, η μουριά ξεριζωμένη: τα υλικά στοιχεία που διατηρούσαν αλώβητη τη μνήμη του παρελθόντος χάθηκαν ανεπιστρεπτί, ο ξεριζωμός του πρόσφυγα ολοκληρώθηκε...
- II. **“είχε μαλακώσει την καρδιά”**: Η ευνόητη αρχική δυσφορία της οικογένειας του αφηγητή μετά την αποκάλυψη περί της τουρκικής εθνικότητας της αινιγματικής

επισκέπτριας, υποχωρεί, για να κυριαρχήσουν η κατανόηση και η φιλαλληλεγγύη, αφού στην περίπτωση της αναγνώριζαν και τη δική τους περιπέτεια της προσφυγιάς· την επίμονη νοσταλγία της τη βιώνουν και οι ίδιοι, η πίκρα του ξεριζωμού είναι κοινή και στην πραγματικότητα απερίγραπτη για όλους τους βιαίως εκπατρισθέντες.

- III. **“κατάγυμνη αυλή”**: Ο πόλεμος κατέστρεψε σπίτια και ζωές· η ερήμωση της αυλής – που κάποτε στόλιζαν το πηγάδι και το δέντρο προκαλεί δυσβάστακτο ψυχικό πλήγμα στη γυναίκα, καταρρέει ο συναισθηματικός της κόσμος μαζί με ό,τι την έδενε με το παρελθόν. Δε θα έχει λόγο να επιστέψει στη Θεσσαλονίκη πλέον.
- IV. **“αφράτο μάρμαρο”**: Το σκληρό υλικό (μάρμαρο) χαρακτηρίζεται “αφράτο” και με αυτό το οξύμωρο δηλώνεται η αγάπη και ο σεβασμός του Γ. Ιωάννου προς την παραδοσιακή λαϊκή αρχιτεκτονική που αποδομείται με την επέλαση της αστικής οικιστικής αντίληψης. Το κατώφλι, λοιπόν, λειτουργεί ως σύμβολο ενός κόσμου που σβήνει· διόλου τυχαία η γυναίκα μόνο σε αυτό καθόταν και αυτό το “αφράτο μάρμαρο” φίλησε πριν αποχωριστεί το πατρικό της για να πάρει το δρόμο της προσφυγιάς.

β. Την ειρωνεία του αφηγητή απηχούν οι φράσεις: “συμμορία εργολάβων”, “πολυκατοικία απ’ τις πιο φρικαλές”, “οι γελοίοι”, “μεγαλεπήβολο σχέδιο”, “πονηρό μυαλό τους”. Στόχος του να καυτηριάσει το βίαιο και άναρχο τρόπο που συντελέστηκε η οικιστική επέκταση του αστικού περιβάλλοντος. Ο Γιώργος Ιωάννου άνευ αναστολών κοινοποιεί την προσωπική του θέση έναντι της “σύγχρονης” (για τη δεκαετία του 1960) εποχής του που δηλώνεται με δυνητικό σαρκασμό, αφού διαπιστώνει πλήρως απογοητευμένος ότι την ομορφιά της παραδοσιακής αρχιτεκτονικής υποκαθιστά η δόμηση τυποποιημένων πολυκατοικιών, δεδομένο που θα επιφέρει και την απονέκρωση των απροσποίητων ανθρώπινων σχέσεων. Τέλος, με την αλλοίωση του οικιστικού περιβάλλοντος αναιρείται όχι μόνο η αισθητική του παρελθόντος, αλλά και κάθε άλλο στοιχείο που διατηρούσε ζωντανή την ιστορική μνήμη.

Θέμα Γ

Γ1. α. Η οικογένεια του αφηγητή, “επιτρέποντας” στην άγνωστη γυναίκα να κάθεται στο κατώφλι του σπιτιού “τους”, της έκανε ένα ανέλπιστα δώρο, της παρείχε τη δυνατότητα να αναβιώσει νοσταλγικές στιγμές από το απωλεσθέν παρελθόν. Η μυστηριώδης επισκέπτρια, απ’ την άλλη, καθόταν στο κατώφλι γιατί προφανώς στην ευγένεια της οικογένειας απαντούσε με τη δική της διακριτικότητα· δεν ήθελε να ενοχλεί η παρουσίας της, ούτε και να εγείρει υποψίες, σε περίπτωση που – επί παραδείγματι – ζητούσε να περάσει στο εσωτερικό της αυλής ή ακόμη και μέσα στο ίδιο το σπίτι. Από το κατώφλι, λοιπόν, μπορούσε να ρίχνει τις “κλεφτές ματιές” προς το σπίτι που έζησε μέχρι τα εφηβικά της χρόνια και εκεί, απομονωμένη, γευόμενη πηγαδίσιο νερό και μούρα, παραμιλώντας να αναπολεί μνήμες και να συλλαβίζει “ονόματα παράξενα”. Έτσι ημέρωνε, έστω και πρόσκαιρα, τον καημό της παλιννόστησης, την πίκρα του ξεριζωμένου.

Άλλωστε, το κατώφλι είναι σύμβολο αποχωρισμού, πάνω σε αυτό κυλιόταν και το φιλούσε με σπαραγμό, όταν σε τρυφερή ηλικία εξαναγκάστηκαν η “κόρη σαν τα κρύα τα νερά”, και οι δικοί της να εκπατριστούν. Αυτό το ανεπούλωτο τραύμα στην ψυχή της, την ωθεί να επισκέπτεται επανειλημμένα το σπίτι “της”, που όμως πια δεν είναι δικό της, δεν έχει πλέον

το δικαίωμα να περάσει ούτε καν στην αυλή του · το κατώφλι είναι το απαράβατο όριο του ευτυχούς “τότε” με το αποκαρδιωτικό παρόν, αυτό που διαχωρίζει πρώην και νυν ιδιοκτήτες, μουσουλμάνους και χριστιανούς, τους πρόσφυγες όλης της οικουμένης και κάθε εποχής που δεν έχουν πια γυρισμό στον τόπο τους.

Γ1. β. Το “αίνιγμα” για την καταγωγή και το λόγο των επαναλαμβανόμενων επισκέψεων της “μαυροφορεμένης εκείνης γυναίκας” λύνεται με το εύρημα της αποκάλυψης του “θαυμάσιου ψηφιδωτού” στα θεμέλια του σπιτιού του αφηγητή. Στο τέλος του κειμένου μια “γριά” – πρόσωπο κλειδί – ως αυτόπτης μάρτυρας μεταφέρει τη δραματική σκηνή: στο ίδιο αυτό σπίτι κάποτε (πριν την ανταλλαγή πληθυσμών) ζούσε ένας τούρκος μπέης με την οικογένειά του και όταν ήρθε η ώρα που υποχρεώθηκαν να το εγκαταλείψουν η κόρη του σπάραζε φιλώντας το κατώφλι... Για την ταύτιση του προσώπου της γυναίκας με την κόρη δε χρειάζεται ο αφηγητής να εξηγήσει το προφανές · τώρα συνδέονται μεταξύ τους οι αποσπασματικές πληροφορίες που είχαν διασπαρθεί στο πεζογράφημα: η αρχοντική ομορφιά και η ευγένεια της επισκέπτριας, ότι έμοιαζε κουρασμένη σα να ερχόταν από μακριά ζητώντας μόνο νερό από το πηγάδι και μούρα, καθισμένη πάντοτε σε αυτό – το ίδιο – το κατώφλι, επιθυμώντας να εκπληρώσει τη νοσταλγία της με τις αλλεπάλληλες επισκέψεις στο πατρικό της σπίτι. Τώρα πια εξηγείται γιατί ευχόταν στους τωρινούς ενοίκους του σπιτιού “ο Θεός να σας ανταποδώσει το μεγάλο καλό”, δηλαδή μακάρι και εκείνοι – ως πρόσφυγες – αν επανέρχονταν στο δικό τους σπίτι στην Ανατολική Θράκη, την ίδια αντιμετώπιση να είχαν από αυτούς που το κατοικούν. Διόλου τυχαίο δεν είναι πως όλα τα πρόσωπα του έργου είναι ανώνυμα, για να καθρεπτίζονται στην παρουσία τους οι ιστορίες των προσφύγων κάθε εποχής και όπου της γης. Ο Γιώργος Ιωάννου με – λιτό – αφηγηματικό τρόπο μεταφέρει μέσα από τα λόγια της “γριάς” μια συγκινητική εικόνα και υπαινίσσεται “ψιθυριστά” πως τον ίδιο βαθύ πόνο βιώνει κι αυτός, όχι μόνο ως γόνος (δεύτερη γενιά) προσφύγων, αλλά και ως “αυτόπτης μάρτυρας” της “μετάλλαξης” της πόλης του, της αποσάθρωσης του οικιστικού τοπίου, ανήμπορος παρατηρητής του παλιού κόσμου που σβήνει οριστικά μαζί με αξίες και μνήμες.

Θέμα Δ

Δ1. ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Είναι πρόδηλη η άμεση νοηματική συσχέτιση της Β' Ενότητας από το “Στου Κεμάλ το σπίτι” (“Δεν την ξαναείδαμε από τότε ..... Τέτοιο σπαραγμό δεν ματαείδα”) με το προς σύγκριση απόσπασμα από την “Απογραφή Ζημιών”. Κοινό θέμα τους η έκφραση πίκρας έως και απέχθειας του συγγραφέα για τη βίαιη αστικοποίηση της Θεσσαλονίκης κατά τα μεταπολεμικά χρόνια, τότε που η οικιστική ανάπτυξη δια της ανέγερσης πολυκατοικιών εθεωρείτο ως “πρόοδος”. Το “γκρέμισμα” του παλιού κόσμου και η αποδόμηση – κατ’ επέκταση – των ανθρώπινων αναμνήσεων είναι το φυσικό απότοκο του ανεξέλεγκτου “εκσυγχρονισμού” και της ασύδοτης εισβολής του αστικού τρόπου ζωής στην καθημερινότητα που ευθύνονται για την αλλοτρίωση των κοινωνικών σχέσεων και την αλλοίωση της μνήμης.

Όσον αφορά τη σύγκριση των δυο κειμένων, αρχικώς αξίζει να σημειωθεί η έμμεση νύξη στον πολυεθνικό χαρακτήρα της προπολεμικής Θεσσαλονίκης, αφού ο λόγος εδώ αφορά στην εβραϊκή συνοικία της πόλης, όπως αντιστοίχως στου “Κεμάλ το Σπίτι” η ιστορία

εξελίσσεται στην προ της ανταλλαγής πληθυσμών εποχή (Συνθήκη Λοζάνης 1923) τουρκική συνοικία της πόλης. Αναλόγως, το “καλοκαμωμένο ξυλόδετο σπίτι” με την αυλή του όπου δέσποζαν η “ντουτιά” (μουριά) και το πηγάδι και με το “κατώφλι με το αφράτο μάρμαρο” (“Στου Κεμάλ το Σπίτι”) παραλληλίζονται με τη “σειρά σπίτια μικρά και παμπάλαια”, όπου κάθονταν “γριές εβραίισες” στις “εξώπορτες” δηλωτικό στοιχείο της γειτονιάς και της ανθρώπινης επαφής (αντίστοιχο δεδομένο το “κατώφλι”). Ο μικρόκοσμος αυτός των συνοικιών δεν υπάρχει πια παρά μόνο στη μνήμη του αφηγητή : τα σπίτια αυτά τα έχουν ήδη κατεδαφίσει οι “εργολάβοι”, όπως και στο αρχικό κείμενο αναφέρεται με σαρκασμό ο αφηγητής σε “συμμορία εργολάβων” που τους “παραδόθηκε” το σπίτι όπου είχε μετοικήσει η οικογένεια του αφηγητή για να υψώσουν στη θέση του μια “πολυκατοικία απ’ τις πιο φρικαλέες”. Ο δηκτικός σαρκασμός του Γ. Ιωάννου, λοιπόν, ανιχνεύεται και στα δυο κείμενα : (“Στου Κεμάλ το Σπίτι”) “γελοίοι”, “μεγαλεπήβολο σχέδιο”, “πονηρό μυαλό”, “εξαμβλώματος”, “δασκαλεμένοι εργάτες”, ενώ στο “απογραφή ζημιών” συναντάμε: “σπουδαίους”, “ένδειξη κατεδαφιστέων”, “ευκαιρία να εξωραΐσουν την πόλη κατά τα γούστα τους...”, “ενοχλητικές αυτές παλιατσαρίες”, “να φωτογραφίζουν οι τουρίστες”. Η επελαύνουσα αστικοποίηση είναι κυρίαρχη και στα δυο κείμενα, λοιπόν, καθώς παραμερίζει απαξιωτικά τον παρελθοντικό κόσμο. Σ’ αυτή τη μεταβατική περίοδο συνύπαρξης – σύγκρουσης, που βλέπει να εκτυλίσσεται μπροστά του ο Γ. Ιωάννου, αντιτίθεται με οξύτητα κινούμενος από έντονο συναισθηματισμό.

Περαιτέρω, κοινό σημείο των κειμένων είναι το χωροχρονικό πλαίσιο : η αντιπαραβολή δυο κόσμων – περιόδων, της προπολεμικής και της μεταπολεμικής Θεσσαλονίκης (το σπίτι του Κεμάλ, που λειτουργεί ως τουρκικό προξενείο, Ισλαχανέ, Ροτόνια, Καμάρα). Εξάλλου, πάνω στην αντίθεση αυτή (σύγκριση παρελθόντος – παρόντος) βρίσκεται ο νοηματικός άξονας των δυο κειμένων του Γ. Ιωάννου και με αφόρμηση αυτόν εκφράζει με περιγραφική λιτότητα αλλά μεστά και εύστοχα την έντονη νοσταλγία του.

Επιμέλεια: Αντώνης Σαρρής